

Політологія. Правознавство.

Ковальчук В.Б.

Діяльність українських політичних партій Східної Галичини в австрійському парламенті наприкінці XIX - початку XX ст.

На шляху становлення багатопартійності в Україні на сучасному етапі важливим є системне осмислення теоретичних і практичних набутків перших легальних українських політичних партій, що виникли у Східній Галичині наприкінці XIX ст.: Русько-української радикальної (РУРП), Української національно-демократичної (УНДП) та Української соціал-демократичної (УСДП) партій.

Якщо ідейно-політична діяльність РУРП, УНДП та УСДП є в достатній мірі висвітлена в науковій літературі, то практична реалізація програмних засад українських галицьких партій потребує більш детального вивчення. Особливий інтерес викликає діяльність цих партій в австрійському парламенті.

Упродовж 1900-1914 рр. українські партії були активними учасниками парламентського процесу в Австрійській державі. Це дало їм змогу легально на загальнодержавному рівні репрезентувати національні інтереси українського народу і від його імені безпосередньо впливати на політичне життя Австро-Угорщини. На цьому шляху українським політикам вдалося досягти значних успіхів. Особливо варто виділити діяльність членів національно-демократичної партії, які становили основу українського представницького клубу в австрійському парламенті. Саме на роботі цього клубу і зосередимо увагу.

Перша реальна спроба українських політиків долучитися до парламентської діяльності після тривалого періоду абсолютизму в Австро-Угорській імперії припадає на 1890 р. Українські депутати спробували об'єднати зусилля і створити спільний парламентський клуб. Окрім цього, вони навіть прийняли програму клубу, і заявили, що прагнуть здобути для ук-

раїнського народу таке становище в державі, яке б відповідало його історичним та конституційним правам(2). Однак, ця заява мала суто умовний характер, оскільки так і не була втілена в життя. Невелика чисельність клубу, відсутність чіткої організації не давала змоги українським депутатам проводити незалежну політику і хоча б частково впливати на прийняття політичних рішень у парламенті.

Дещо організованішими були дії українських політиків, обраних під час виборів 1897 р. Ці вибори ввійшли в українську політичну історію Східної Галичини під назвою “криваві баденівські вибори”, оскільки в період їх проведення були застосовані всілякі адміністративні зловживання, незвичні навіть для Галичини(3). Внаслідок виборів українські кандидати отримали лише 9 мандатів до парламенту, у той час як польські — 63(4).

В одній з перших заяв українські депутати Т.Окуневський, Д.Танячкевич та Р.Яросевич звинуватили польську адміністрацію Східної Галичини у зловживаннях під час виборчої кампанії, в ході якої 8 українців загинуло, 29 отримали поранення і понад 800 осіб були ув'язнені. У заяві також говорилося, що уряд графа Бадені обраний шляхом шахрайств та насильства, і тому українські депутати будуть в опозиції до нього.

Важливою подією цього періоду, яка суттєво вплинула на українську політику в Австрії, був виступ у парламенті посла з Буковини М.Василька. Доповідач проаналізував проблеми не лише українців Буковини, а й Галичини, тобто виступив із загальноукраїнських позицій. Центральна теза його доповіді полягала в тому, що Буковина, Галичина і землі в складі Російської імперії є землями єдиного малоруського або українського народу, який має право на національно-політичне самовизначення.

Промова М.Василька набула широкого резонансу серед українських політиків, оскільки стала першим кроком до об'єднання українських депутатів у єдиний парламентський клуб. Так, газета “Діло” писала, що українські

посли в інтересах свого народу повинні проводити спільну політику незважаючи на їхню партійну приналежність(5). Ця ідея стала реальністю після того, як депутати Д.Танячкевич, Т. Окуневський, Р.Яросевич, а також буковинці Винницький та М.Василько створили спільний український клуб(6). З цього моменту діяльність українських послів стала організованою та цілеспрямованою. Щоправда, проіснував цей клуб недовго, оскільки у вересні 1900 р. вийшов цісарський указ, який розпускав старий парламент і призначав вибори до нового.

Всі три українські партії (УНДП, РУРП та УСДП) взяли активну участь у передвиборчій боротьбі. Так, 24 вересня 1900 р. Народний комітет УНДП виголосив передвиборчу відозву, закликаючи українську громадськість віддати голоси за кандидатів, які захищали б передусім національні інтереси свого народу(7). Національні демократи, маючи більш чітку в порівнянні з іншими українськими партіями організаційну структуру, фактично очолили передвиборчий рух. Вони виробили виборчу програму, що передбачала співпрацю лише з тими політичними силами, які проводили проукраїнську політику.

Незважаючи на всі перешкоди польської адміністрації, українцям вдалося отримати вісім парламентських мандатів. Серед них чотири належали кандидатам від УНДП — А.Косу, Ю.Романчуку, М.Королю та В.Яворському, які з перших днів заявили про те, що стоятимуть в опозиції до уряду й об'єднуються в незалежний парламентський клуб. Четверо інших депутатів — О.Барвінський, І.Длужанський, Є. Гладишовський і О.Мандичевський зайняли угодівську позицію. Український незалежний парламентський клуб остаточно сформувався в січні 1901 р., після того як до Ю.Романчука, В.Яворського, А.Коса, М.Короля приєднався буковинський депутат М.Василько. Клуб прийняв програму подальшої роботи, де були висунуті основні вимоги української парламентської політики(8).

Парламентські партії	Кількість депутатів
Коло польське	61
Чеський клуб	53
Чеські аграрники	6
Чеські націонал-соціалісти	3
Німецькі народовці	48
Німецька партія поступова	33
Німецькі ліберали	30
Католицький центр	28
Християнські суспільники (Антис)	25
Всенімецький союз (Антисеміти)	21
Слов'янський центр	21 (4 українці)
Партія консерват. великої власності	19
Італійський клуб	18
Словенсько-хорватський клуб	16
Австрійські соціал-демократи	10
Український клуб	6
Румунський клуб	5
Групи: Німецька селянська партія	4
Моравська партія	3
Незалежні послы ("дикі")	13

З перших днів діяльності український клуб заявив про те, що не об'єднуватиметься з неукраїнськими партіями, оскільки такий союз не дасть змоги проводити незалежну політику. Однак, на наш погляд, українські депутати через свою малочисельність і так не мали реального впливу на діяльність парламенту. Це можна простежити, проаналізувавши розстановку сил у парламенті.

Незважаючи на таку партійну розмаїтість, в австрійському парламенті протистояли дві сили — слов'янська і німецька. Загальна кількість слов'янських депутатів становила 187 осіб, а німецьких — 189. Оскільки український клуб проводив незалежну позафракційну діяльність, то був позбавлений реального впливу на парламентську політику.

Діяльність українських депутатів знаходилася в центрі уваги чергового з'їзду УНДП, що відбувся в березні 1901 р. На ньому були висунуті конкретні вимоги до українського клубу. Учасники з'їзду вимагали від послів рішучіших виступів, які б привернули увагу уряду до жахливих умов життя українців Галичини. При цьому український клуб повинен був проводити опозиційну політику стосовно уряду(9).

Політика українського парламентського клубу впродовж усього 1901р. зумовлювалася масовими виступами українських студентів із вимогою заснувати незалежний університет у Львові. До палати послів Ради державної надійшло близько 200 петицій з усієї Галичини з аналогічними вимогами. З приводу подій у Галичині надзвичайне повідомлення на розг-

ляд палати послів зробив голова українського клубу Ю.Романчук. Проте українським депутатам так і не вдалося домогтися від уряду ніяких конкретних дій, що ще раз засвідчило про недостатньо міцні позиції клубу в парламенті.

Предметом обговорення Віденського парламенту 1902 р. стали селянські страйки, що охопили Галичину. Так, послуговуючись інформацією про страйки, наданою галицьким намісником графом Пінінським, президент кабінету міністрів Е.Кербер зазначив, що страйки мають чітко виражене політичне забарвлення і значною мірою підготовлені Народним комітетом УНДП. Завдання ж уряду полягає в тому, щоб захищати спокій та безпеку громадян. На захист страйкуючих виступили депутати Ю.Романчук та А.Кос, яких підтримали соціал-демократи Е.Брайтер та І.Дашинський(10). Палата послів прийняла резолюцію, що зобов'язала уряд детально вивчити справу і доповісти у парламенті.

З новою силою українське питання стало в парламенті у листопаді 1903 р., коли польські та чеські депутати виступили з ідеєю надання якнайбільшої автономії коронним краям, у тому числі й Галичині. Звертаючись до молодочеського посла Крамаржа, М.Василько піддав критиці цю вимогу(11). Натомість він запропонував впровадити в Австрії національно-територіальну автономію. Промова мала проавстрійський характер. Орієнтація на Відень була зумовлена реальною ситуацією, яка склалася в Галичині. Загострення українсько-польських відносин змушувало українців погодитися на союз з Австрією. Остання, на думку М.Василька, повинна стати гарантом об'єднання українських земель, розірваних між двома імперіями. Українці вбачали в Австро-Угорській імперії джерело легітимності для майбутньої Української держави.

Промова М.Василька викликала неоднозначну реакцію серед українських політиків. Якщо критичні зауваження стосовно краєвої автономії були позитивно сприйняті, то проавстрійський характер виступу зумовив критику серед частини української громадськості. Так, зокрема, радикальне крило Української націо-

нально-демократичної партії вважало, що австрофільська політика не має ніякої перспективи, українці Австрії та Росії повинні надіятися лише на власні сили(12). Таким чином, в українському суспільно-політичному русі все чіткіше викристалізовувалася політична сила, яка зайняла самостійницьку позицію.

Австрофільська політика українського парламентського клубу зовсім не означала абсолютної лояльності до уряду. Це, зокрема, засвідчив виступ Ю.Романчука під час обговорення бюджету на одній з нарад палати послів. Доповідач зазначав, що державна адміністрація стримує процес культурного й економічного розвитку українського народу, а така політика призводить до ще більшого загострення національних протиріч. Тому українські депутати відмовилися голосувати за запропонований бюджет. Цією акцією український клуб довів, що з деяких питань він стоїть в опозиції до уряду.

Впродовж 1905-1906 рр. на порядок денний в австрійському парламенті ставилось питання виборчої реформи. Українські депутати були одними з перших, хто вимагав замінити стару куріальну виборчу систему і впровадити нову, більш демократичну, побудовану на засадах всезагального виборчого права. Згодом до них приєдналися й інші парламентські фракції. Як наслідок, у лютому 1906 р. прем'єр-міністр барон Гауч подав новий проект виборчої реформи. Згідно з ним новообраний парламент мав складатися з 455 депутатів, причому 61 мандат належав полякам і лише 27 — українцям.

Безперечно, проект мав чимало позитивних сторін. Він давав українцям змогу майже втричі збільшити представництво у парламенті. Водночас проект реформи мав недоліки. Так, мандати до парламенту розподілялися нерівномірно між націями, що проживали в Австро-Угорщині. Скажімо, на один мандат припадало 40 тис. голосів німецьких виборців, 52 тис. польських, і понад 100 тис. українських. Поява проекту реформи зумовила скликання Ширшого народного комітету УНДП, що висловився за реформу, але заперестував проти несправедливого розподілу депутатських ман-

датів(13). Заяву подібного змісту в травні цього ж року виголосили члени українського парламентського клубу(14). По суті, це була остання акція українських депутатів у стінах парламенту.

Якісно новим етапом в історії українського парламентаризму стала діяльність українського парламентського клубу в новому демократичному парламенті, обраному 1907р. за всезагальним виборчим правом.

УНДП, РУРП, УСДП активно включилися до передвиборчої боротьби. Галичина була охоплена масовими вічами та маніфестаціями, на яких український народ висловив бажання демократичним шляхом домогтися політичної незалежності. Головний тягар на виборах взяли на себе українські націонал-демократи. Так, у відозві до виборців Народний комітет УНДП закликав віддати голоси за кандидатів, котрі готові всіляко захищати національні інтереси народу. У відозві окреслювалось коло питань, які народні обранці повинні відстоювати в парламенті(15).

Внаслідок виборів українці отримали 27 місць у парламенті, що, безперечно, стало великим успіхом. Серед обраних було п'ятеро представників з Буковини — М.Василько, Є.Пігуляк, А.Лукасевич, І.Семака, М.Спинул (всі — члени національно-демократичної партії). Галичину представляло 22 депутати, з них 17 членів УНДП (Ю.Романчук, К.Левицький, Є.Олесницький, Т.Окуневський, А.Охримович, Є.Левицький, Є.Петрушевич, Г.Цеглинський, О.Колесса, С.Дністрянський, В.Будзиновський, М.Петрицький, Й.Фоліс, Д.Стахура, Т.Войнаровський, С.Онишкевич і Г.Старух), троє радикалів (К.Трильовський, Л.Бачинський і М.Лагодинський) та два члени УСДП (С.Вітик і Я.Остапчук). Підсумовуючи результати виборів, Народний комітет УНДП зазначав: "Голосуючи за українських демократичних кандидатів, народні маси голосували тим самим за українською демократичною програмою, т.е. за ідеями української національної незалежності та всесторонньої демократизації соціально-економічного життя"(16).

Досвід, набутий за минулі роки, переконував українських депутатів у необхідності дія-

ти спільними зусиллями, що й призвело до заснування в червні 1907 р. Русько-українського парламентського клубу. До нього ввійшли члени національно-демократичної партії, радикали, а також п'ятеро русофілів. Загальна чисельність клубу становила 30 осіб, а головою його було обрано Ю.Романчука. Головна мета клубу — "заступництво і оборона інтересів малоруської нації для її самостійного розвою політичного, економічного, суспільного і культурного"(17). Отже, всі члени клубу, в тому числі й русофіли, визнавали існування української нації, що вселяло певний оптимізм у можливість подальшої співпраці між ними.

Такий оптимізм себе не виправдав. Це стало очевидним після того, як москвофіл Д.Марков одну з перших парламентських промов виголосив російською мовою, викликавши обурення не тільки українських, а й німецьких і польських депутатів. Д.Марков заявив про те, що він — виразник інтересів 200 тис. великоросів, які проживають в Австрійській імперії, вимагаючи визнання повноправності для російської мови (18). Оскільки виступ Д.Маркова суперечив національній платформі клубу, його голова Ю.Романчук був змушений виступити із спростуванням, зазначаючи, що українські депутати не дотримуються поглядів русофілів. У зв'язку з цим русофіли заявили про вихід з українського парламентського клубу (19).

Першу державну заяву в новому парламенті українські депутати зробили в червні 1907 р. У ній, зокрема, зазначалося: "Отсі події наказують нам, заступникам галицьких і буковинських Русинів, як частини руської нації, що ніколи не зріклася своєї самостійности, — прилюдно заявити, що ми, змагаючи до національно-територіальної автономії в австрійській державі, застерігаємося проти несприродного, на ніяких історичних правах неосновуючогося лучення, зглядно розлучування нашого народу дорогою красної автономії, та протестуємо проти виняткових законів для Галичини і проти зменшення нашого представництва протизаконним проведенням виборів"(20). Крім того, українські послі заявили, що свою політику будуть проводити в опозиції до уряду. Отже, адекватно оцінюючи свої сили і можливості, українські

політики обрали центральною вимогою практичної діяльності ліквідацію системи коронних країв та утворення з українських етнічних територій національно-адміністративної автономії. Вона розглядалася як етап на шляху до побудови незалежної держави.

Український клуб визначив пріоритетні напрями діяльності, а саме: реформування адміністративно-правової системи Галичини, відкриття українського університету у Львові, надання більших конституційних прав та свобод громадянам тощо.

Як уже зазначалося, до складу українського парламентського клубу увійшли не лише національні демократи, які становили його основу, а й члени радикальної партії — К.Трильовський, Л.Бачинський та М.Лагодинський. На черговому засіданні Головного zarяду РУРП 15 червня 1907 р. радикали заявили, що згодні співпрацювати у парламенті з усіма політичними партіями, які діятимуть в інтересах українського народу(21). Співпраця між двома найвпливовішими українськими галицькими партіями (УНДП та РУРП) стала можливою внаслідок того, що національні демократи і радикали вважали ідею національної незалежності України основним пунктом своїх політичних програм.

Інша галицька партія — УСДП, хоча і не увійшла до українського парламентського клубу, а діяла у складі всеавстрійського соціал-демократичного союзу, все-таки заявила про намір співпрацювати з іншими партіями при розв'язанні українського національного питання(22). Українські соціал-демократи виробили національну програму, підкреслюючи, що проводитимуть парламентську діяльність в інтересах українського народу. “То та програма, — писали вони, — вимагає аби кождий народ управляв сам собою — а не, щоби чужий нарід з апетитом голодного вовка пхав свого носа до справ його... Вона вимагає не краювої, а народної автономії (самоуправи), то значить, щоби кождий нарід був паном в своїй власній хаті...”(23).

Отже, незважаючи на всі ідейні розходження, які існували між УНДП, РУРП та УСДП, вони у своїй парламентській діяльності про-

дили єдину політику. Національна ідея стала тим консолідуючим фактором, який дав змогу українським політикам досягти значних успіхів на шляху парламентаризму.

Перша справа, в обговоренні якої українські депутати взяли активну участь, стосувалася виборів на посаду другого віце-президента Палати послів, польського кандидата Старжинського. Українці виступили проти цієї кандидатури. Компроміс був досягнутий лише після того, як Старжинський пообіцяв не проводити антиукраїнської політики. Іншою акцією українського парламентського клубу стало внесення на розгляд палати депутатів питання про зловживання польської адміністрації під час виборів у Галичині. Однак це не зібрало відповідної кількості голосів для розгляду справи. Своє незадоволення українські послы висловили тим, що почали співати національний гімн “Ще не вмерла Україна” і “Не пора”. К.Левицький назвав цю акцію “протестом-співом поневолені душі українського народу”(24). Але реальнішу оцінку цій події, на наш погляд, дав М.Грушевський. “Співали, кажуть не зле, — писав він, — але сими маніфестаціями, які мали б значення тільки при крайно напруженій борбі і взагалі цілою тактикою своєю на виворіт, вони підірвали поважанне до себе у парламенту і правительства. Воно почуло добре, з яким легким елементом має діло”(25).

З перших днів діяльності український парламентський клуб заявив, що буде дотримуватися політичної опозиції до уряду. Це засвідчив виступ члена клубу В.Будзиновського. Охарактеризувавши політичну ситуацію в Галичині, він, зокрема, зупинився на українсько-польських відносинах, назвавши їх “катастрофічними”. Якщо уряд, зазначив В.Будзиновський, не втрутиться в ситуацію, то через 2-3 роки вона призведе до кровопролиття”(26). Він закликав уряд якнайшвидше розв'язати українське національне питання: “Наш народ вже не той, що був перед пару роками, що давав собі безкарно тесати кілки на голові... Наш народ вже вповні свідомий. Він вже свідомий своїх прав горожанських і знає, яких

середств борби ужити, щоби здобути собі ті права, котрих ви не даєте здобути йому легальними средствами”(27). Чітко виражений опозиційний характер мали промови послів Є.Левицького та Т.Окуневського, виголошені в парламенті під час дискусій з приводу австро-угорської угоди. Так, депутат Є.Левицький звернувся до історії угоди і показав її шкідливі наслідки для “недержавних” народів, у тому числі й українського. На його думку, українці з національно-політичних і з економічних міркувань не можуть бути прихильниками угоди. “Ми Русини, не можемо ніяк голосувати за того рода угодою, — зазначав Є.Левицький. — Ми не можемо сего зробити найперше тому, що з другого боку Карпатів маємо таких наших рідних братів, яких малярська господарка вергла на саме дно нужди”(28). А Т.Окуневський, підсумовуючи свій виступ, зазначив, що українці хотіли б бачити Австрійську імперію, побудовану на принципі національної справедливості, де б кожен народ мав право на політичне самовизначення(29).

Стурбований такою ситуацією, австрійський прем’єр-міністр барон Бек запропонував провести зустріч з українськими депутатами і докладніше вивчити їх вимоги. Після двох нарад з представниками українського клубу, прем’єр запевнив, що в якнайшвидше розгляне українське питання. Свої зобов’язання стосовно українців уряд записав у спеціальному протоколі, де йшлося про те, що зобов’язання будуть виконані у випадку лояльного ставлення українського клубу до уряду. Уряд обіцяв при цьому виступити посередником у налагодженні українсько-польських стосунків. Він також зобов’язувався провести реорганізацію адміністративної системи Галичини, всіляко сприяти заснуванню українського університету у Львові, надати державне фінансування товариству “Просвіта” та ін.

Вислухавши звіт урядової комісії, українські депутати заявили, що їх не задовольняють урядові поступки і вони надалі залишатимуться в опозиції.

Проаналізувавши офіційні заяви українського клубу, виступи окремих його членів, можна зробити висновок: українським депутатам

так і не вдалося виробити послідовної парламентської тактики. Частково це пояснюється тим, що у самому клубі сформувалося дві групи депутатів — помірковані та радикали. Вони будували свою політику, орієнтуючись на Відень. Однак радикальне крило намагалось залишитись в опозиції до уряду, а помірковане крило висловлювало сумнів у доцільності опозиції. Протиріччя між цими двома групами стали особливо помітними 12 квітня 1908 р. після вбивства намісника Галичини А.Потоцького українським студентом М.Січинським. Українські депутати, з одного боку, засуджували дії М.Січинського, з іншого — вважали, що причиною замаху є “пануюча в Галичині політична система, довголітний гнет, нестерпна сваволя галицької адміністрації”(30). Протиріччя всередині українського клубу були зумовлені тим, що деякі депутати зневірилися в ефективності парламентських методів боротьби. Так, зокрема, В.Охримович через декілька днів після вбивства склав свої парламентські повноваження, аргументуючи це так: “Я зневірився в успішність парламентарної роботи, я втратив надію, щоби в парламенті можна щось доброго для нашого народу зробити”(31). Виступи окремих депутатів набули чітко вираженого революційного характеру.

Даючи оцінку подіям 12 квітня, депутат М.Петрицький зазначив, що вони є наслідком ворожої політики польської адміністрації стосовно українського населення Галичини. Звертаючись до уряду, він наголошував: “Русини нічого іншого не жадають — лише рівноправності! Коли-ж правительство і заступники народів Австрії остануть глухі на всі домагання Русинів — то се, чого відмовляє ся “Тирольцям Сходу”, буде даним... революціонерам Сходу!”(32). М.Петрицький висловив надію: незважаючи на перешкоди, український народ виборе політичну самостійність.

З критикою польської адміністрації та австрійського уряду на одному із засідань парламенту виступив член УНДП Є.Петрушевич. Як і М.Петрицький, він закликав українців відмовитися від орієнтації на Відень і надіятися на власні сили. “Нікому не вдасть ся нас, Русинів стерти з лиця нашої землі! Живий

народ, що з молодечим жаром і з вірою в будучину преться до життя і свободи, не так легко погребати! Русини вже нині надто сильні, щоби можна було спинити їх розвій. Наша сила мимо всіх перепон і тероризму згори, росте невпинно і скоро з року на рік, наші кадри множаться, в нашій таборі народної незалежності стає вся маса нашого народу” (33). Промову подібного змісту виголосив член радикальної партії К.Трильовський. На його думку, подальше загострення національних протиріч в Австро-Угорщині неминує призвести до соціального зриву (34).

Особливо гостро прозвучав виступ В.Будзиновського. Він зазначив, що українські політики вже вичерпали парламентські методи боротьби, тому необхідно вжити рішучіших революційних дій: “Побіда або смерть! Аби тільки довше не терпіти, — отсе клич кожного Русина” (35). В.Будзиновський був одним з перших, хто в стінах австрійського парламенту висував питання державної незалежності України. Так, аналізуючи українсько-польський конфлікт у Галичині, він підкреслив, що українці не є ворогами стремління польського народу до відбудови своєї незалежної держави, оскільки “кождий народ, що чує себе нацією і котрий нацією зве себе, є обов’язаний всіма средствами, які тільки має до розпорядності, стреміти до сего, до чого стремлять Поляки: до з’єднання всіх земель своєї нації в одну оскільки може, самостійну державу” (36). Отже, кожен народ — український чи польський — повинен домагатися своєї незалежної держави, але його політичні змагання не повинні перешкоджати іншій нації. Навпаки, боротьба за державне право повинна об’єднати зусилля поневолених народів проти їх гнобителів (37).

Ідея політичної самостійності України отримала підтримку не лише в середовищі національно-демократичної та радикальної партій, а й серед українських соціал-демократів. Свідченням цього є промова в австрійському парламенті С.Вітика. Він, зокрема, зазначив, що український національний рух з кожним днем набуває сили, тому “ми віримо в будучність нашого народу, у вільну незалежну Україну” (38).

Отже, на початку 1908 р. в українській парламентській репрезентації виділяються групи депутатів, які дотримуються протилежних думок щодо парламентської тактики клубу (39). Радикальне крило, об’єднуючись навколо таких політиків, як Є.Петрушевич, Є.Левицький, В.Будзиновський, М.Петрицький, стояло в опозиції до уряду і намагалося проводити незалежну політику. Наявність цієї групи дає змогу говорити про те, що поступово ідея політичної самостійності України, підтримана всіма українськими галицькими партіями, почала набувати практичної реалізації. Однак самостійницька течія в цей період так і не стала визначальним фактором української парламентської політики. Більшу частину українського клубу становили помірковані депутати, котрі практично і визначали його політику.

Помірковане крило представляли такі авторитетні політики, як Ю.Романчук, К.Левицький, М.Василько та ін. Вони висловили сумнів у доцільності опозиції задля досягнення великої мети у майбутньому і запропонували політику “малих діл”, тобто, шляхом компромісів досягти результатів у конкретних справах. Політику лояльності до уряду розкритикував М.Грушевський. На його думку, ця тактика українського клубу була результатом особливостей психологічного типу галичанина-українця. У статті “Малі діла” він писав, що галицькі політики краще прикриються гучною фразою, ніж поступляться частиною своїх матеріальних благ. Він дійшов висновку: “Очевидна річ, що при типерішнім укладі галицького характеру цілком безнадійною утопією було б думати про якусь революційну політику на галицькій ґрунті!” (40).

На наш думку, причина такої тактики зумовлена не стільки психологічними особливостями галичан, скільки тим, що українські депутати в Раді державній перебували значною мірою під впливом ідей, які запанували у чеському політичному русі, і зокрема, ідей ліберально-демократичного руху. Так звана партія реалістів, лідером якої був Г.Масарик, проповідувала ідею морального самоудосконалення чеської нації як головної умови національного визволення і розв’язання національних про-

тиріч. Під час виборчої кампанії 1907 р. Масарик висловив думку: "Кожний реально мислячий чех розуміє, що ми повинні добиватися політичної самостійності... для цього ми маємо не тільки природне, національне і культурне право, але також і історичне. Ми знаємо, що своєї самостійності не доб'ємось зразу, тому ми будемо прагнути до перетворення австрійської держави, щоб воно було корисно нам з національної і політичної точки зору"(41).

Чеський національний рух знаходився на якісно вищій стадії розвитку, ніж рухи інших слов'янських народів, тому українські політики перебували під значним ідейним впливом чеської національної ідеї. Так, українські депутати мали змогу познайомитися з поглядами Г.Масарика під час дебатів з національного питання в австрійському парламенті, що, безперечно, мало відбиток на тактиці українського клубу.

Відсутність єдиної парламентської тактики негативно вплинула на подальшу роботу. Ситуація особливо загострилася після того, як з клубу вийшли депутати від Буковини. Розуміючи небажання будь-якого розколу, Народний комітет УНДП прийняв звернення до депутатів, висловлюючи жаль з приводу розколу і закликаючи якнайшвидше провести заходи щодо об'єднання двох сторін. Керівництво УНДП висунуло організаційні вимоги до парламентських представників, серед яких: необхідність підтримки тісного контакту з керівними органами партії, врегулювання особистих суперечок між депутатами тощо(42). Однак заходи Народного комітету не принесли бажаного успіху, дії українських депутатів залишалися розрізненими. Така неузгодженість призвела до того, що впродовж 1909-1910 рр. український клуб не провів ніяких серйозних акцій, які б дали відчутний результат.

У березні 1911 р. палата депутатів була розпущена, а вже на червень призначалися нові вибори. Результати виборів для українських партій були такими: від Української національно-демократичної партії депутатами обрано 18 осіб, радикальної — 5, соціал-демократичної —

1. Крім цього, парламентські мандати отримали п'ятеро буковинців, які представляли національно-демократичну партію(43). У липні 1911 р. вони об'єдналися в український парламентський союз, куди ввійшли члени УНДП, РУРП, а також представники Буковини. Головою союзу було обрано К.Левицького, а його заступниками — М.Василька, Г.Окуневського та М.Лагодинського.

На першому засіданні парламенту українські депутати виголосили заяву, висловлюючись за політичну самостійність України. При цьому зазначали, що досягти цієї мети можна лише демократичним шляхом, тому український парламентський союз проводитиме свою політику в межах Конституції Австрійської держави. Центральною вимогою діяльності союз обрав ліквідацію системи коронних країв та утворення з українських етнічних територій національно-адміністративної автономії(44).

Парламентська діяльність українських партій упродовж 1912-1913 рр. проводилася переважно навколо розв'язання таких питань, як відкриття у Львові українського університету, поділ Краєвої шкільної ради та реформи виборчої системи до сейму. Ці вимоги розглядалися як окремі етапи реалізації автономістської ідеї. Так, питанню університету присвячувалося засідання українського Союзу, що відбулося в квітні 1912 р. Представники всіх українських партій дотримувалися єдиної думки: це питання потребує негайного розв'язання. З цією метою було створено спеціальну комісію, до якої ввійшли К.Левицький, С.Дністрянський, О.Колесса та ін.(45).

Виборча реформа до сейму стала центральною темою української парламентської політики аж до 1914 р. Цьому питанню присвячувалося декілька засідань українських і польських депутатів, на яких вдалося досягти певного компромісу. Однак реформу не було проведено, оскільки перешкодила війна.

З наближенням війни політика української парламентської репрезентації набула чітко вираженого проавстрійського характеру. Свою позицію український парламентський союз висловив в одній із заяв, де, зокрема,

зазначалося, що на випадок збройного конфлікту між Росією та Австро-Угорщиною українці підтримуватимуть останню. Про цей намір заявив і К.Левицький як голова Союзу на засіданні парламенту(46). Українські політики сподівалися, зайнявши лояльну позицію до австрійської держави, здобути в її особі союзника українського народу в боротьбі за незалежну державу.

Загострення політичної ситуації змусило цісаря відтермінувати роботу Державної ради. Ця перерва виявилася тривалою, оскільки впродовж двох воєнних років парламент не скликався, а цісар правив одноосібно. За цей період український парламентський корпус був значно ослаблений через те, що частина депутатів залишилася на окупованій росіянами території і була репресована. Інша частина перебувала у Відні, виконуючи функції Головної Української Ради в еміграції, решта депутатів у складі УСС брала участь у бойових діях на фронті. На цьому практично завершилася ера парламентаризму українських партій Східної Галичини. Ситуація, що склалася в Європі, вимагала від українських політиків рішучих дій, оскільки майбутнє України не вирішувалося в стінах парламенту. З цього моменту український національний рух увійшов у вищу стадію визвольних змагань — державотворення. Результатом такої зміни в політиці стала Західно-Українська Народна Республіка.

Парламентська діяльність українських політичних партій була закономірним етапом на шляху до побудови незалежної держави. Впродовж 1900-1914 рр. українські політики набули багатого парламентського досвіду і досягли визначних успіхів. Їм вдалося створити клуб в австрійському парламенті, де зосередили діяльність всі найвпливовіші сили українського суспільства. До клубу ввійшли дві головні партії Східної Галичини — УНДП та РУРП. Українські соціал-демократи хоч і не ввійшли до клубу, все-таки проводили свою політику, зокрема, з національного питання, спільно з націонал-демократами та радикалами. Адекватно оцінюючи свої сили і можливості, українські депутати висунули центральною вимогою своєї практичної діяльності ліквідацію

системи коронних країв та утворення з українських етнічних територій національно-адміністративної автономії. Вона розглядалася як один з етапів на шляху до побудови незалежної держави. Цієї мети, на думку членів українського парламентського клубу, можна було досягти легітимним шляхом, проводячи політику в межах Конституції Австрійської держави.

Література:

1. Грицак Я. "Молоді" радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки Наукового Товариства ім. Т.Шевченка. - Львів, 1991. - Т.222. - С.72-110. Ковальчук В.Б. Ідейні основи українського радикального руху в Східній Галичині в кінці XIX століття // Студії Політологічного центру "Гене́за". - 1995. - № 4. - С.256-266. Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX - початок XX століття) // Студії Політологічного центру "Гене́за". - 1995. - № 6. - С.366-369. Телешун С. Національне питання в програмах українських політичних партій в кінці XIX - на початку XX ст.: Автореф. дис. ... канд. етнолог. наук. - К., 1996; Расевич В. Українська національно-демократична партія (1899-1918 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. - Львів, 1996.
2. ЦДІА України у Львові, ф.382, оп.1, спр.1, л.8.
3. Олесницький Є. Сторінки з мого життя. - Т.2. - С.96-115.
4. Левицький К. Історія політичної думки... - С.297.
5. Діло. - 1900. - Ч.47. - 12 березня.
6. Діло. - 1900. - Ч. 53. - 19 березня.
7. Там же. - Ч.205. - 24 вересня.
8. Діло. - 1901. - Ч.22. - 9 лютого.
9. Діло. - 1901. - Ч.58. - 26 березня.
10. Левицький Є. Розправа над руським страйком в державній раді. - Львів, 1902. - С.75-90.
11. Діло. - 1903. - Ч. 276. - 21 грудня.
12. Діло. - 1903. - Ч.277. - 23 грудня.
13. Діло. - 1906. - Ч.39. - 6 березня.
14. Діло. - 1906. - Ч.54. - 31 березня.
15. Діло. - 1907. - Ч.108. - 28 травня.
16. Діло. - 1907. - Ч.119. - 10 червня.
17. Діло. - 1907. - Ч.126. - 19 червня.
18. Sthenographisches Protokolle Haus der Abgeordneten XVII Session, 27. Sitzung. Dienstag, den 26. Oktober, 1907. - S.2147-2201.
19. Левицький К. ... - С.453.
20. Там же.
21. Громадський голос. - 1907. - № 3.
22. Земля і воля. - 1907. - Ч. 25. - 27 червня.
23. Земля і воля. - 1907. - Ч. 4-5. - 31 січня.
24. Левицький К. ... - С.455.
25. Грушевський М. Реальна політика на галицькому ґрунті. - Львів: Вид-во НТШ, 1991. - С.23.
26. Будзиновський В. За Сян з Русинами // Діло. - 1907. - Ч.138. - 4 липня.

27. Там же.

28. Діло.- 1907.- Ч.235. -31 жовтня.

29. Там же.

30. Діло.- 1908.- Ч.84. - 15 квітня.

31. Діло.- 1908.- Ч. 89. - 21 квітня.

32. Діло.- 1908.- Ч.108. - 16 травня.

33. Діло.- 1908.- Ч.114. - 23 травня.

34. Там же.

35. Там же.

36. Діло.- 1908.- Ч.135. - 19 червня.

37. Там же.

38. Промова посла тов. Семена Вітика, виголошена на засіданні австрійського парламенту, дня 11 грудня 1908 р.-Львів, 1908.- С.14.

39. ЦДІА України у Львові, ф.382, оп.1, спр.1, арк.50-52, 58-60.

40. Грушевський Михайло. Наша політика.- Л.: Вид.-во НТШ, 1911.- С.58-59.

41. Сас, 1907.-18 травня.

42. ЦДІА України у Львові, ф.372, оп.1, спр.18, арк.22.

43. Левицький К. ...- С.574.

44. Діло.- 1911.- Ч.158. - 20 липня.

45. Діло.- 1912.- Ч.94. - 27 квітня.

46. Діло.- 1912.- Ч.278. - 11 грудня.